

Zbabělci - rozbor díla k maturitě (6)

Kniha: Zbabělci

Autor: Josef Škvorecký

Přidal(a): MB30

1) Autor:

Josef Škvorecký, český spisovatel, překladatel a vydavatel české a slovenské exilové prózy v kanadském Torontu, přichází na svět 27. září roku 1924 v Náchodě v rodině bankovního úředníka. Po maturitě na gymnáziu v Náchodě 1943 pracoval jako pomocný dělník v náchodské továrně, koncem války pak ještě v přádelně firmy Bartoň v Náchodě.

Na univerzitu mohl nastoupit až po skončení války, kdy byly vysoké školy zase otevřeny. Nejprve krátce studoval na lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze, pak 1946 přestoupil na filozofickou fakultu. Působil jako učitel na středních školách v Broumově a Polici nad Metují a Vyšší sociální škole v Hořicích v Podkrkonoší. Po absolvování základní vojenské služby působil jako nakladatelský pracovník a redaktor v měsíčníku Světová literatura. Od roku 1963 se stal spisovatelem z povolání.

V roce 1969 odešel s manželkou (spisovatelkou Zdenou Salivarovou) do Kanady, kde žije dodnes. V Torontu přednášel na univerzitě a založili také nejvýznamnější exilové nakladatelství Sixty-Eight Publishers, v němž do roku 1990 vydávali zejména exilové a v Československu zakázané autory.

Dílo:

- Román **Zbabělci** vzbudil veliký zájem mezi mladou generací. Líčí konec světové války v rodném městečku očima dospívajícího mladíka Dannyho Smiřického. Tato výrazně autobiografická postava se objevuje i v dalších Škvoreckého románech a povídkách:
- **Mirákl**- v tomto románu autor s kritickým odstupem líčí vývoj české společnosti v letech 1948- 1968. Děj vychází ze skutečné události, tzv. číhošťského zázraku, kdy se v kostele o Vánocích během kázání pohnul kříž nad svatostánkem. Danny Smiřický se po 20 letech pokouší tuto záhadu objasnit.
- **Příběh inženýra lidských duší**- hlavní hrdina v tomto románu vystupuje jako emigrant a profesor anglické literatury na univerzitě v Torontu. Jednu dějovou linii tvoří Dannyho vzpomínky na mládí v Kostelci, druhou zážitky z univerzitního prostředí v Kanadě, kde je konfrontován se svobodomyšlnými a naivními studenty, kteří neprošli zkušenostmi života v totalitním státě. Prostřednictvím velkého množství epizod autor plasticky vykreslil rozdíly i shody v životech lidí ve střední Evropě a Americe.
- **Tankový prapor**- V satirickém románu autor ironicky zobrazil poměry v Československé lidové armádě 50. letech 20. století. Hlavní hrdina prožívá nesmyslnost a absurditu vojenského režimu i dusnou atmosféru stalinismu. Román tematicky blízký Haškovým Osudům dobrého vojáka Švejka či Švadrlíkovým Černým baronům.
- **Prima sezóna**- V knize povídek autor s laskavým nadhledem líčí Dannyho neúspěšné pokusy o důvěrné kontakty s dívkami během prázdnin za druhé světové války. Chronologicky zde předchází Zbabělcům, ačkoli vznikla mnoho let po nich.
- Škvorecký neopominul ani židovskou problematiku- *Šestiramenný svícen* (1964), *Babylonské příběhy a jiné povídky* (1967). Mezi detektivní příběhy patří tituly např. *Nápady čtenáře detektivek* (1965).
- Velké divácké oblíbenosti se těší zfilmovaná díla, k těm nejznámějším patří např. Tankový prapor či Prima sezóna.

2) Zařazení liter. díla:

Tento román, zařazujeme do období na konci druhé světové války. Z politických důvodů směl ale vyjít až v roce 1958. Vyvolal ostrou reakci komunistické moci a byl stažen z prodeje. Později byl vydán až s cenzurními úpravami.

Škvorecký nastavuje satirické zrcadlo české společnosti, rychle převlékají kabáty, a nabourává stereotyp černobílého líčení války a osvobození v české literatuře. Často srovnáváno s Drdovou *Němou barikádou*, který vykresluje povstalice jako hrdiny, zatímco Škvorecký velmi realisticky ukazuje, že v čele povstání byli lidé, kteří si potřebovali zlepšit image do budoucích let, protože za války s Němci vycházeli přátelsky.

3) Téma:

Ústřední myšlenkou románu je život a jednání obyvatel Kostelce, které je ovlivněno válečnými událostmi.

4) Doba a prostředí:

Děj románu se odehrává v malém českém městě zvaném Kostelec (tj. fiktivní jméno, které Škvorecký užívá pro rodný Náchod ve většině svých děl) v jediném týdnu na samotném konci okupace od 4. do 11. května 1945, ale občasnými retrospektivami se vrací i zpět.

5) Obsah:

Děj probíhá na konci druhé světové války v českém maloměstě během jednoho týdne na samém konci okupace (od 4. do 11. května 1945). Na začátku zůstávalo dění za zájmy mladých lidí, kteří žijí dñezem a poznávají své první lásky. Děj se točí kolem Dannyho, kterému je sotva 20 let a nejvíce ho přitahuje Irena. Ale ta má ráda mladého horolezce Zdeňka. Ráda sice přijímá Dannyho dvoření, ale Zdeňkovi zůstává věrná. Mladí mají dojem, že se proti okupantům nic neděje.

Revoluci dělají ve městě představitelé městské smetánky podle svých představ. Ovšem spíš tak, že se všemožně snaží, aby se prakticky nic nedělo, a když už konečně mobilizují, tak jediné proto, aby vedli dobrovolníky ke zbytečnému hlídkování. Městský štáb se nakonec s Němci dohodne na jejich nerušeném odchodu k Američanům. 9. května se začíná jásat, protože se rozšíří zpráva, že se už blíží „Rusáci“, ale před nimi zcela nečekaně vjedou do města německé tanky. Dojde k boji, do kterého se vrhnou mladí s několika dělníky, a to proti vůli velitele, kterého nakonec z toho všeho trefí mrtvice. Danny se střetnutí účastní s Přemou, kterého velitel zajistil ve sklepě a kterému se podaří uniknout.

Danny šťastně přečkal i krátké zajetí německými vojáky. Vysloužil si tak sice obdiv a políbení od Ireny, avšak pak zjistí, že ho má jen ráda“ a že miluje Zdeňka.

6) Charakteristika hlavních postav:

Hlavním hrdinou a vypravěčem zároveň je dvacetiletý Danny Smiřický, jenž velmi citlivě vnímá atmosféru doby. Nerozvážně se zapojuje do veřejného života, ačkoli jeho zájem je osobní, sobecký,

přízemní, popřípadě alespoň povrchní. Navenek se snaží působit vzdělaně a předstíráním, předváděním se a snahou udělat dojem je milý a blízký měšťácké společnosti, ačkoli doopravdy je mu vlastní nonkonformní životní postoj.

Danny ovšem není jen deprimovaný skeptik, druhá část jeho osobnosti je optimistická a velmi statečná. Je jedním prvních Čechů v Kostelci, kteří otevřeně čelí německým vojákům a v nejdůležitějších chvílích revoluce se zaplete do jedné z nejnebezpečnějších akcí. Své citové krize dokáže překonat občas velmi zvláštním způsobem. Danny je velmi zamilován do Ireny, i když ví, že má minimální šanci ji získat, protože ona je věrná svému příteli. Občas ji pronásleduje s téměř komickou posedlostí, a přesto se klidně miluje s jinými dívkami, kdykoli se naskytne příležitost. Ale všechny včetně Ireny jsou pro něj jen dočasnými náhražkami pravé lásky, kterou hodlá najít v Praze, kam se chce po válce dostat a kde ho čeká ideální žena a hraje se lepší jazz.

Přes své depresivní nálady a pocity osamění umí ironicky vnímat svět i sebe sama a také má zdravý smysl pro humor. Spíše své neúspěchy zlehčuje, než aby se v nich utápěl.

Danny je poněkud naivní, proto se zdá být mírně citově zaostalý. Ve svých představách se ztotožňuje s hrdiny předválečných filmů a představuje si, že je milencem okouzlující německé aristokratky z místního zámku. Občas se chová jako malý chlapec než jako muž jeho věku, který vyrůstal během druhé světové války. Dannyho vzdělání je často popisováno rozporuplně. V některých částech díla je ukazován jako vzdělaný mladík, znalý cizích jazyků. Někdy si dokonce myslí, že je vzdělán až příliš, a proto má strach, aby nepřestal být zvědavý.

Po příchodu revoluce se však stává revolucionářem a přihlásí se do městské armády. Veškeré činy, které dělá (hlavně hrdinství) mají jediný účel. Není to vlastenectví, to co si asi všichni myslí, to by nebyl Daniel Smiřický, kdyby dával život v sázku kvůli své vlasti. Dělá to, i když se to nezdá, jen a jen pro své dobro, protože si myslí, že tím zapůsobí na Irenu (objekt Dannyho nenaplněné touhy), dívku, kterou miluje (alespoň jí to říká, ale z jeho chování to tak nevypadá). Všechno kolem něj letí, nemá pocit, že by revoluce byla jeho, a ani to vlastně není důležité. Důležité pro něj je myšlení, pro něho je příjemné, užitečné a nutné myslet na to, aby to dobře vypadalo, když ho esesmani vedou přes náměstí, vlastně hlavně před Irenou. Stejně se však nic nezměnilo, revoluce také nic nezměnila, Irena se také nezměnila, a tak jediné, co má pro něj smysl, je saxofon a kapela.

Jazz symbolizuje svobodný a ničím neomezovaný život, a proto zabírá velkou část i v Dannyho vnitřních monologích. Danny se díky jazzu často dostává do světa fantazií.

Kromě ústřední postavy v románu vystupují Dannyho kamarádi – kytarista Harýk, Benno Mánes, Lexa, Rost'a a Dannyho oblíbenkyně Irena.

7) Kompozice a jazyk:

Román je psán v ich-formě. Má podobu deníku, který si vede dvacetiletý Danny Smiřický (autorův autobiografický zástupce). Každá z osmi kapitol je věnována jednomu dni. Kapitoly nejsou stejně dlouhé - nejdelší zabírá osmdesát pět stran, nejkratší má stránky čtyři. Většina z nich začíná Dannyho odchodem

z domova a končí jeho návratem. Výjimku tvoří 1. kapitola, která začíná zkouškou kapely, a kapitola 4., v níž vypravěč vůbec neopustí domov, protože jej nemoc upoutá na lůžko. Chronologická kompozice je důsledně dodržována.

Historické pozadí románu tvoří poslední dny okupace a povstání Čechů proti Němcům. Hrdinství v románu sice nechybí, ale ani v popisu událostí nepřevládá. Revoluční dny se vyznačují spíš zbabělostí a možná i pomstychtivostí. Z popisu revoluce dostáváme pocit nesmyslnosti a absurdity, a román se tak stává obecným odsouzením válek a násilí.

Ve středu zájmu jsou smyšlené postavy a zvláště vnitřní život vypravěče. Danny popisuje události, do nichž je částečně dobrovolně a částečně náhodně vtažen. Děj je útržkovitý, ostatní postavy nejsou psychologicky nijak výrazně prokresleny.

Vedle komentářů vypravěče a jeho přátel obsahuje román rozsáhlé popisné pasáže. Často takový popis přechází až do směšných detailů. Například když povstání konečně propuká, shromažďují se dobrovolníci v místním pivovaru. Někteří jsou oblečeni ve špatně padnoucích předválečných uniformách, jiní jsou ve sportovním oblečení všeho druhu jako lovci, horolezci či turisté. Vypravěč klade velký důraz na jejich vnější zjev, vytváří obraz připomínající spíše masky na maškarní než bojovou jednotku. Popisné pasáže se prolínají s úseky úvahového charakteru a s dramatickými situacemi, kterých se Danny osobně účastní.

Vyprávění často přechází až v grotesku. Když německá stíhačka přeletí nízko nad městem, samozvaný velitel města, dřívější plukovník předválečné československé armády, dostane z úleku srdeční záchvat. První srážka nevypukne mezi Čechy a Němci, ale mezi členy dvou hlavních "odbojových" skupin. K této pouliční rvačce přichází německá hlídka, aby zjednala pořádek. Dobrovolníci včetně Dannyho nejsou cvičeni ve zbrani, ale jsou podrobováni nesmyslným procedurám a pořadovým cvikům.

Autor užil obecnou a hovorovou podobu **jazyka**, v dialozích často aplikoval fonetickou transkripci, která ovšem není mechanicky důsledná: "*Bodeť. Dyby každej přines...*" Nevyhýbá se ani vulgarismům. Jazyk postav je rozrůzněn skupinově, odchylky od spisovného jazyka se vyskytují spíše v řeči mladých. Pokud dojde k užití spisovných výrazů v jejich dialozích, jedná se o ironii a parodování. V textu se uplatňují nesložitá souvětí, krátké věty a holá slova (absence přídavných jmen). Repliky postav jsou často rozvleklé a mají minimální informativní funkci (zejména v rozhovorech Dannyho a Ireny). Vyprávění je proloženo anglickými a německými sděleními a několika ruskými výrazy.

8) Ukázka:

Revoluce se plně rozpoutá až po příchodu sovětských jednotek, když už není pochyb o konci německého odporu. Manifestuje se hlavně nesmyslným zabíjením a mučením zbývajících vojáků německé armády místními "hrdiny". Autor zde ukazuje revoluci z jiného úhlu pohledu, neidealizuje ji. Tehdejší oficiální - a zkrácený - výklad revoluce se snaží potlačit především vypravěčovým pojetím. Jeho názor na revoluci je

naznačen již v první větě románu, když o ní Danny a jeho přátelé diskutují při zkoušce jazzové kapely v místním hostinci:

Seděli jsme v Port Arturu a Benno řekl: "Tak revoluce se vodkládá na neurčito." "Jo," řekl jsem a strčil jsem si plátek do úst. "Z technickejch důvodů, ne?"

Ale ještě důležitější jsou vnitřní monology Dannyho:

"Ale revoluce měla být. A musela být. Mnoho lidí mělo zájem na revoluci. A mnoho pánů mělo na ní zájem. A mnoho pánů se potřebovalo očistit." Mladí si nedokáží představit, že jejich otcové či známí by se měli stát hrdiny opravdového povstání. "Recese to bude. Až náš fotr zavře kšeft a potáhne s flintou na Němce." "Nedoved jsem si představit nikoho ze známých střilet. Pana lékárníka nebo pana továrníka Krocana. Blbost."

Jazz a holky jsou podle Dannyho věci, pro něž stojí za to žít. Tímto mottem se nechává provázet v myšlenkách o minulosti i o tom, co bude. Jazz znamená v Dannyho životě svobodu a spokojenost:

"...bylo to blaho, možná větší než dívky, ale kde byla muzika, tam byly dívky, bylo to všechno jedno veliké blaho, asi život, asi to bylo nejpěknější na životě, a do budoucna jsem si zas představoval bar a pódium s orchestrem a sebe se zlatým saxofonem a krásné dívky celé žhavé do jazzu a oblečené ve večerních toaletách s hlubokými výstřihy s mnoha významnými úsměvy a noční chůze po Praze a nějaké velké a prázdné a přepychové byty, a to byl jazz a to byl život..."

Dannyho jazzová generace je v přímém rozporu k současnému světu, utvořenému generací jejich otců. Rozdíl mezi nimi a vyznavači slaboduché dechovky je patrný z prožívání revolučních událostí a z přemýšlení o budoucím svobodném státě. Zatímco se velitelství pivovaru dohodne s Němci a obává se komunistů, Danny se opět řídí jen svým mottem:

"Neměl jsem nic proti komunismu. Nic jsem o něm nevěděl, a já nebyl z těch, kteří byli proti něčemu jen proto, že proti tomu byli rodiče a příbuzní a známí. Neměl jsem nic proti ničemu, dokud jsem moh hrát v jazzu na saxofon, protože to byla věc, kterou jsem miloval, a nemohl bych být pro něco, co by bylo proti ní. A dokud jsem se mohl dívat na holky, protože to znamenal být naživu."

Jazz znamená pro Dannyho příslib lepšího budoucího světa. Za protektorátu zažíval smutné nálady a pocity bezmoci, když ale v pivovaru společně s kluky z kapely spustí scat, cítí obdiv ostatních mladých kluků a považuje jazz za jednotící hodnotu jejich generace.

"...a mně ten obdiv dělal hrozně dobře a miloval jsem je za to všechny a zdálo se mi, že je to s nima dobré, když mají v sobě tuhle lásku k jazzu, a že oni to nakonec zařídí jinak než pan továrník Krocana a pan Macháně a pan kapelník Petrbock s tou svou slabomyslnou sloní kutálkou, a že to bude třeba prima svět, co oni zařádní, plný jazzu a vůbec prima."

9) Vlastní hodnocení:

Kniha se mi četla celkem dobře. Použitý jazyk mi vyhovoval. S hlavní postavou jsem spíše nesympatizoval, ale zaujalo mě jeho občas až groteskní počínání.

10) Literatura:

Josef Škvorecký: Zbabělci, vydalo nakladatelství Československý spisovatel v Praze roku 1966.

Dále: <http://www.wikipedia.cz>

Více studijních materiálů najdete na [Studijni-svet.cz](https://studijni-svet.cz)

Vymazlené prezentace stáhnete na [Prezmania.cz](https://prezmania.cz)